

Toynbees senaste fantasier

Och djävulen skrattar,
ty en synd som han skattar
är högmod maskerat som
ödmjukhet.

Enligt dessa verser av Coleridge bör djävulen ha mycket nöje av människorna. Och en av dem som mest roar honom måste vara samtidens ryktbaraste historieskri- vare, Arnold Toynbee. Trevor- Roper, som hör till undergångs- profetens ivrigaste förföljare, skildrade för någon tid sedan i en rolig uppsats i Encounter föreningen av blygsamma gester och förmättna anspråk i Toynbees verk. Här talas ofta om "andlig ödmjukhet" som den store fors- karens kännetecken och om "ego- centricitetens fördärv" som den småskurna historikerns utmärkan- de egenskap. Men dessa finesser är blott en trampolin för hög- färden. I bok efter bok använ- der Toynbee historien, förenklad och förfalskad, som bevismaterial för sina egna politiska idéer. Då historien, utvecklingen visar att han har orätt griper han till grepp och tolkningar som "i alla fall" ger honom rätt. Före världs- kriget påstod han att Västerlan- det inte kunde motstå något nytt angrepp och sällade sig till de defäitister och Hitlerförsvare som förde England till Mün- chen och kriget; efter nazismens besegrande har han därför varit tvungen att beteckna andra världskriget som "ett andra klass krig", vilket alltså föll utanför hans eget på mera märkliga hän- delser inriktade schema. Den mängd ostridiga riktiga anmärk- ningar som gjorts mot hans ar- beten föranleder aldrig en revision eller en ursäkt; Toynbee går bara vidare som historikern för de lättrogna och halvbildade. På goda skäl hävdar Trevor-Roper att Toynbee på fullt allvar an- ser sig vara vår tids Messias, kal- lad att slå ned rationalism och liberalism och att vara vägvisare till en ny värld av tro, dunkel och andlig trygghet. Profetens personliga uppträdande går i sam- ma stil; i föredrag och debatter företer han ett saktmod som skul- da vara Jesusaktigt om det inte så uppenbart tjänade som sköld för högfärden. "Se, hur ödmjuk, fin och fördragsam jag är" — denna inte ovanliga attityd har Toynbee drivit till fulländning.

Arnold Toynbee

Hans senaste skrift "Christi- anity among the Regions in the World" är i sin kohet och lätt- tillgänglighet ett gott exempel på Toynbees förmåga att på en rad ofta tvivelaktiga historiska noti- ser bygga upp en blandning av bekännelse och förutsägelse. Tes- sen är den gamla vanliga, att världen behöver religion och att om religionen försvinner vi i stäl- let får kommunism och (eller) nationalism, Religionens sannings- värde bekymrar inte Toynbee; det är effekten det gäller. Där- för bryr han sig inte heller om skillnaderna mellan samtidens konkurrerande religioner. Vad han kräver och förutsätter är att de stora religionerna skall smälta sam- man; Buddha, Jesus eller Mu- hammed, det är från det Mont Blanc där han vistas ungefär sam- ma sak.

För att visa hur vagt och god- tyckligt Toynbee resonerar skall jag ta några exempel på gene- raliseringar som begagnas i de- taljer av den stora konstruktion- en. Politik och krig, skriver Toynbee, är "en tradition" som kommer från det romerska världs- äldet och barbarernas anfall på detta, inte från kristendomen. Förvisso har kristendomen inte upfunnit krigen (för att inte tala om politiken), men att söka ur-

sprunget i det romerska världs- äldet är lika orimligt, eftersom krig tycks ha funnits lika länge som mänskligheten. "Hela den västliga civilisationens ekonomis- ka utveckling kan av historikern betraktas som en biprodukt av benediktinmunkarnas livsföring." Många konstigheter har sagts om kapitalismens uppkomst — och även benediktinernas stränga reg- ler har någon gång nämnts i sammanhanget — men så lätt- sinnigt som Toynbee har väl knappast någon tidigare behand- lat saken. I ett annat avsnitt på- stås fanatismen vara en speciellt judisk-kristen företeelse — som om förföljelser av oliktankande inte, liksom krigen, var en av mänsklighetens första uppfinnin- gar. På varje punkt är bevis- föringen av detta slag så löslig att ett bemötande nästan verkar löj- ligt och samtidigt förledande på en publik som saknar varje skydd i kunskaper.

Vad Toynbee egentligen har att säga kommer fram redan på bo- kens första sidor. Antingen är människorna i nutiden religiösa, tror på något högre väsen, eller tror de blott på sig själva — och ur denna glorifiering av människan uppstår kommunism och nationa- lism. Det är ett välkänt schema, som med överlägsen skärpa och lidelse behandlats särskilt av de stora ryssarna; Dostojevskijs "om Gud inte finns, kan jag göra vad jag vill" är en variant av tanke- gången. Teoretiskt är naturligtvis denna Toynbees slutledning ohäll- bar; den förutsätter det behov av fanatisk tro vars existens skulle bevisas och antar att om behovet inte tillfredsställes av Gud, måste ett kollektiv, ett parti eller en stat, träda i Guds ställe. Så är det inte, det kan vi dag- ligen observera: människor tror på Gud, på sig själva, på sitt parti, på sin nation, men inte så häftigt att de pinar oliktankande, förföl- jer konkurrenter, vill förbjuda andra partier eller kräver dikta- tur och krig. Toynbee slår anings- löst och parentetiskt ihjäl sin egen tankegång då han förklarar att de skandinaviska folken hör till de mest irreligiösa i världen och att deras livsstil i ovanligt hög grad överensstämmer med Kristi lära. Vare sig detta är sant eller inte, visar påståendet att Toynbee inte ens tänkt igenom sin huvudet.

HERBERT TINGSTEN

(Versraderna är översatta av Alf Henrikson.)

Om denna
bevisföring